

ILIAS VENEZİS'İN PERSPEKTİFİNDEN ÖTEKİ KAVRAMI VE TÜRK İMAJI

S. Dilek YALÇIN-ÇELİK*

Özet: Bu çalışmada, öteki kavramı bağlamında, Herkül Millas'ın, Yunanlı yazar Ilias Venezis'in eserleri üzerinde yaptığı bir incelemeden yola çıkarak, onun roman ve hikâyelerinde Türk imajının nasıl işlendiği konusu tartışılmıştır. Ilias Venezis, Türkiye'de doğmuş, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını burada geçirdikten sonra Yunanistan'a göç etmiştir. Ülkesinde edebiyat ile uğraşan yazar, roman ve hikâyelerinde Türklere ve Türkiye'den sıklıkla söz etmektedir.

Venezis'in Türk'ü algılayışı, Türkiye'de doğmuş ve yaşamış bir yazar olmasına rağmen Batının yarattığı Türk imajı ile aynıdır. Batı, Türk'e, oryantalist bir bakış açısı ile yaklaşmakta ve onu 'öteki' olarak görmektedir. Modern Batı düşüncesinde, kendi kimliğinin değerli/olumlu/anamlı olabilmesi için, Batının 'öteki' olarak adlandırdıklarından (ki burada Türklere söz edilmektedir) tam zıttı bir konumda bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla Batı kültürü almış ülkelerin, her ne olursa olsun bu temel düşünceden hareketle başlangıçta, Türk'e ve Türkiye'ye yaklaşımında, olumsuz bir bakış açısı içinde bulunabileceği düşünülebilir. Yunanlılar, kendilerini Batılı olarak görmekte ve Türklere yaklaşımlarında ve Türk imajı konusunda olumsuz bir tavır içerisine girmektedirler.

Anahtar Sözcükler: Roman, Hikâye, Herkül Millas, Ilias Venezis, Ayvalık ve Venezis (Yunan Edebiyatında Türk İmajı), Öteki Kavramı, Oryantalizm, Edebiyat Metinlerinde Kültür Araştırmaları.

Summary: In this study, the subject of how Hercules Millas dealt with the image of Turks in his novels and stories was analysed taking an inquiry into the works of Greek writer Ilias Venezis into consideration. Ilias Venezis was born in Turkey and emigrated into Greece after he had spent his childhood and early boyhood in Turkey. Dealing with literature in his country, the writer frequently mentions about the Turks and Turkey.

His perspection of Turk is the same as the Turkish image the West made up, although he was a writer who was born and lived in Turkey. The West perceives the Turks from the Oriental's point of view the judges him as "the other". In the modern Western idea, the West must be in just an opposite situation from what he called as "the other", which is meant as the Turks, so that his identity could be valuable, positive and meaningful. For that reason, it is likely to consider that at first, the countries with a Western culture could be in a negative manner against Turks and Turkey taking this idea into account in any case. The Greek take themselves as the Western and could be negative manner with approaching the Turks and Turkish image.

Key words: Novel, Short Story, Turkish And Greek Images, Hercules Millas, Ilias Venezis, Ayvalık And Venezis, Turkish Image In The Greek Literature, The Concept of "The Other", Orientalism, Cultural Studies in Literary Texts.

Giriş

Uzun zamandan beri sürekli konuşulan ve gündemde olan konulardan birisi, Türk-Yunan dostluğunun pekiştirilmesi ve iki milletin birbirine sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik açıdan yakınlaştırılması çabalarıdır.

Futbolda Türk-Yunan dostluk maçlarının yapılması; diğer spor dallarında Türk takımlarına Yunan, Yunan takımlarına da Türk oyuncu transfer edilmesi

* Yard. Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi.

modası; Olimpiyat oyunları düzenlenmesi aşamasında, ortak projeler içerisinde olma; gazete ve radyo-televizyonlarda sıklıkla duyduğumuz haberler arasında yer almaktadır. Müzik ve sanat alanlarında da, benzer yakınlaşma çabalarının yaşandığını biliyoruz. Özellikle konserler ve sergiler her iki ülkede dönüşümlü olarak yapılmaktadır. Üniversitelerde öğrenci transferlerinde ve araştırma burslarında bir artış yaşanmaktadır.

Popüler kültür ortamında da durum çok farklı değildir. Türkçe-Rumca sözlerin karışık olarak yer aldığı müzik parçaları, Yunan şarkıcıların şarkıları (ya da Yunan kökenli Türk şarkıcılarının) hemen her gün radyo-televizyon ve toplu yaşanan mekânlarda (barlar, cafe'ler, büyük alışveriş merkezleri, yemek yenilen mekânlar vb.) dinlenmektedir.

Sanat çevresinde ve sporda sıklıkla yaşanan bu yakınlaşma çabaları, gündelik yaşamın, turizmin, ekonomi ve siyasetin içerisinde de görülmeye başlamıştır. Tüm bu alanlar bir yana, sadece siyaset bilimi söz konusu olduğunda, her iki ülke devlet adamlarının, karşı ülkeye olan ziyaretlerini sıklaştırmaları son dönemde dikkatleri çekmektedir. Bu durum, geçmiş dönemlerde zaman zaman kronik bir sorun haline gelen Türk-Yunan ilişkilerinde son dönemlerde göreceli bir yumuşamaya neden olmuştur.

Anadolu topraklarında yüzyıllardır yan-yana yaşayan bu iki millet, temelde, *insanî değerler açısından her zaman komşuluk ilişkisi* içerisinde bulunmuşlardır. Türkiye sınırları içerisinde, İstanbul ve çevresi başta olmak üzere, Marmara ve Ege bölgesinde yaşayan Rumların, Türklerle sosyal, kültürel, ekonomik ve dinî açıdan herhangi bir sorunu bulunmamaktadır. Benzer durumun, Yunanistan'da yaşayan Türkler için geçerli olduğu varsayılmaktadır.

Bununla birlikte, *devlet politikaları ve ulusal kimlik* açısından her iki ülke, birkaç yüzyıldır ilişkilerinde bazı problemler yaşamaktadır. Özellikle, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, -birbiri ile insanî değerler açısından ilişkide bulunan her iki ülke insanların dostluklarının devam etmesine karşılık-, birbirine yabancılaşmış, ulusal bilincinde yeni bir kimlik arayışı içerisinde olan iki topluluk ortaya çıkmıştır.

Birbirine yabancılaşmış bu topluluklar, modern düşünce akımlarının benimsenmesiyle ulusal bilinçaltında, "*öteki*" konumunda bulunan kültür için yeni bir imaj yaratmışlardır. Yaratılan bu imajın gerçekçi olması gerekmektedir. Buna göre, Türklerin yarattıkları Yunanlı imajı, "*öteki*", "*düşman*", "*Hristiyan*", "*zalim*" olarak genel bir söyleme bürünürken; Yunanlıların Türkler için yarattıkları imaj, "*öteki*", "*düşman*", "*Müslüman*" ve "*barbar Doğu'lu*"ya dönüşmektedir. Yaratılan imajlar aynı zamanda, XIX. yüzyıl sonrasında ülkelerin kendi toplumlarının düşünce yapısını yansıtır biçimde şekillenmiştir.

I. Öteki Kavramına Bakış ...

Çalışma konumuz, öteki kavramından yola çıkarak, Yunanlıların Türkleri nasıl algıladıkları sorusunun cevaplarını ve bu bakış açısının nedenlerinin kaynaklarını araştırmaya yöneliktir¹. Buna göre, Yunanlılar açısından Türk imajının nasıl olduğu araştırıldığında görülür ki, bu tarz bir yaklaşım, Batı aydınının Doğu'yu algılayış biçiminden çok da farklı değildir (Millas 2000: 285).

“17. yüzyıldan itibaren ve 18. yüzyılın bir kısmında Batı, Osmanlı İmparatorluğu'nu canlandıran bir imge olarak 'Doğu Despotizmi' savını bolca kullanmıştır. Fransa'da 17. yüzyılda 'insanlığın tabiatına aykırı' bir yapı olarak değerlendirilen siyasi yapımız bir müddet sonra, Montesquieu'nun yazılarında iç unsurları birbirine uyan bir sistem olarak anlatılmış ve böylece kuramsal olarak nasıl Batının sistemlerinden ayrı kaldığı vurgulanarak 'bilimsel' bir nitelik kazanmıştır. Bu değerlendirme son derece yaygındır.” (Mardin 2002: 114)

Avrupa'daki bu yaygın görüşün farkına varan Yunanlılar, milliyetçilik hareketlerinin başlamasıyla birlikte, “Doğu Despotizmi”² düşüncesini benimseyip bu bilgiyi sistematize ederek³, Türkler için kullanmaya başlamışlardır. Doğu despotizmi düşüncesi popüler kültür ortamında, “Müslüman”, “barbar Doğulu” ve zamanla da “kültürel-geri” imgesine dönüşmüştür.

Türkler açısından Yunan imajı, Batı kültüründe olduğu gibi kuramsal bir temele dayanmamaktadır. Türkler, Batı kültürü için Batı kültürlerinde olduğu gibi kendi bakış açısının egemen olduğu tek taraflı bir bilgi sistemi oluşturamamışlardır. Bu nedenle de, Yunanlılara yaklaşımlarında bilimsel bilgiden çok, duygusal bir bakış açısına sahiptirler. Şöyle ki: Yabancı olanı egzotik bir unsurmuş gibi sunma, kendisine benzemeyen bir kültürün benzemeyen yönlerini abartma ve başkalaştırma eğilimi ile masalsi ve efsanevi temele dayanan algılama biçimi⁴ ile Türkler, Osmanlı İmparatorluğu döneminden itibaren Yunanlılara yaklaşmıştır.

Bu ideolojinin özünde, “öteki” kavramı oldukça önemlidir. Bir kimliğin diğerine göre “öteki” konumunda bulunması, “öteki” kavramının özündeki yanılsamayı da beraberinde getirmektedir. “Öteki” kavramının, “mutlak bir

¹ Bu nedenle Türklerin, Yunanlıları nasıl algıladıkları konusu ise ayrı bir araştırma konusudur. Örneğin, Ahmet Mithat Efendi, Ahmet Rasim, Haldun Taner, Sait Faik gibi pek çok Türk yazarının Yunanlılara yaklaşımı karşılaştırmalı olarak bir düşünülmelidir.

² Doğu despotizmi düşüncesi, temel olarak “öteki” kavramı ile yakından ilgilidir. Batı, özellikle Hegel diyalektiğinden başlayarak “ben” ve “öteki” arasındaki ilişkiyi tartışmaya açmıştır. Bu iki kavram, tez ve anti-tez olarak bir karşıtlık içerisinde ele alınırken, tez ve anti-tezin uyumundan değil çatışmasından bir sentezin doğacağını düşünmüşlerdir (Bulaç 1995: 77-78). Bu görüş, Hegel'den sonra, Marksist estetik ve postmodern söylem içerisinde yerini almıştır.

³ Bu tavır genel olarak Balkan coğrafyasında da görülen genel bir tavidir.

⁴ Türklerin bu tarz bir yaklaşım biçimini genel bir tutum haline getirdiğini ve Yunanlılar dışında diğer yabancı milletlere de uyguladığını gerçeğini göz ardı edemeyiz. Batı'dan gelen her şeyin güzel olduğu, Batının her açıdan bizden üstün olduğu düşüncesinin kabulü gibi.

tanımlama yapılmısa” (Nalçaoğlu 2002: 132) da, “*benim mekânıma göre dışsal bir mekân*” (Nalçaoğlu, 2002: 132) olduğu göz ardı edilmemelidir. Bu dışsal mekân, bana ait olan mekâna göre, sadece “öteki” olduğu için -diğer nedenlerin tümü bir yana- olumsuzdur. Michel Foucault bu gerçeği şöyle dile getirmektedir:

“Öteki, başka bir gerçek mekândır; bizimki ne kadar karmakarışık (messy), kötü inşa edilmiş ve düzensiz ise o kadar mükemmel, titiz ve iyi düzenlenmiş (bir mekân). Bu ikinci tip, bir yanılısamanın değil bir bedelin heterotopyasıdır ve bazı kolonilerin böyle bir işlev görmüş olabileceğini düşünüyorum.” (Nalçaoğlu, 2002: 131)

Bu noktada diyalektik söyleme göre, iki karşıt gerçeğin birbiri içerisinde uyum halinde yaşaması mümkün olamadığı için, birinin varlığını sürdürülebilmesi noktasında diğerinin tam tersi bir konumda bulunması gerekmektedir. Dolayısıyla da, bir iktidar ilişkisi gündeme gelmektedir. “Öteki”ni bastırmak, onu tanımlamak için bu tanımın genel çerçevesi içerisinde, imajını değiştirmek gerekmektedir. İşte bu nedendir ki, Batı kültürlerinde, Türk için Yunan, Yunan için de Türk imajları değiştirilmiş ve biri diğerine göre tam zıttı bir konumda ve olumsuz bir bakış açısı içerisinde yer almıştır.

Günümüzde yukarıda anlatılan geleneksel görüşün yerini yavaş yavaş terk ettiği görülmektedir. Artık “ben” ve “öteki” kavramlarının bir karşıtlık ilkesine göre ele alınmadığını görüyoruz. Geçmiş dönemlerde göz ardı edilen gerçek değişmeye başlamıştır. “Ben” ve “öteki” kavramlarının birbiri içinde düşünülebileceği gündeme gelmiştir. Michel Foucault’nun da dikkatleri çektiği üzere, artık toplumlar “öteki” kavramının bilincine vararak, şartlanmalardan uzak, daha nesnel bir bakış açısı geliştirmeye çalışmaktadırlar. Türk ve Yunan entelektüel kesimi bunun için, dikkate değer girişimlerde bulunmaktadır.

Bir örnek verecek olursak, Herkül Millas’ın çalışmaları bu yolda yapılmış ilk adımlardan birisidir. Araştırmacı, geleneksel bakış açısının dışında, günümüzdeki anlam ve kavramlarla “öteki” imgesini değerlendirmektedir. “Batının kültürel ve siyasal hegemonyasının en önemli başarısı denebilecek şey, Yunanlıları, Türkleri kendi doğal düşmanları olarak kabul etmeye ve Yunan kültürü içinde Türklere ait olan öğeleri Yunan kültürünün en büyük başarısızlığı olarak, bir kültürel kirlenme olarak algılamaya yöneltmesiydi” (Holbrook, 1998: 55).

II. Yunanlılar ve Türk İmaji

Herkül Millas, 1940 yılında Ankara’da doğan bir Rum’dur. Çocukluğunu ve ilk gençlik dönemini Türkiye’de geçirdikten sonra 1971 yılında Atina’ya yerleşmiştir. Türk-Yunan siyaset bilimi, edebiyatı ve kültürleri üzerine karşılaştırmalı çalışmalar yapmış, makaleler, kitaplar yayınlamıştır. Eserlerinde, Yunan edebiyatında “Türk imajını” tanımlamaya çalışmıştır. “Ulusal kimlik” ve “öteki”, kavramlarından yola çıkan Millas, Yunanlıların Türkiye’yi ve Türkleri algılayışını yeni bir perspektiften görerek değerlendirir. Bu alanda iki inceleme

kitabı yayınlar:

1. *Ayvalık ve Venezis (Yunan Edebiyatında Türk İmajı)* başlıklı araştırma inceleme kitabı, 1998 yılında İletişim yayınları arasında çıkar. Herkül Millas, kitabındaki temel bakış açısını şöyle dile getirir: “*Bu çalışmanın amacı, tanınmış Yunanlı yazar Ilias Venezis'i tanıtmak ve Yunan edebiyatında 'Türk'ün nasıl algılandığını göstermektir.*” (Millas, 1998 a: 10)

2. *Türk Romanı ve “Öteki” (Ulusal Kimlikte Yunan İmajı)* başlıklı kitap, 2000 yılında Sabancı Üniversitesi yayınları arasında çıkar. Kitap iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Türk romanı kapsamlı olarak incelenmiş, ikinci bölümde Yunan edebiyatındaki Türk imajı araştırılmıştır.

Herkül Millas'ın kaleme aldığı *Ayvalık ve Venezis (Yunan Edebiyatında Türk İmajı)* başlıklı inceleme kitabı, iki ana bölümden oluşmaktadır:

1. Ilias Venezis'in yaşamı, eserlerinin tanıtımı ve eserlerinde yer alan “Türk imajının” açıklanması.

2. Ilias Venezis'in Türkleri konu eden eserlerinden Türkler ve Türkiye ile ilgili metinlerin çevirileri, eser özetleri ve ekler bölümü.

Yunan edebiyatının önde gelen ve 1930 *Kuşağı* olarak adlandırılan yazarlarından birisi olan *Ilias Venezis (1904-1973)*, Ayvalık'ta doğmuştur. Ailesinin bir kısmı I. Dünya Savaşı sırasında, Midilli Adası'na göç etmiştir. Venezis, orta öğrenimini orada tamamlamıştır. On altı yaşındayken şiirler yazmaya başlamıştır. Bu şiirlerini, İzmir'de, *Nea Zoi* dergisinde yayınlamıştır. Savaşlarla, sürgünle ve acılarla zor günler geçiren yazar, Devlet tiyatrolarında, Atina Akademisi'nde çalışmıştır. Yaşlılık döneminde, yeniden Midilli Adası'na yerleşmiştir. Evinin, adanın Ayvalık'a bakan cephesinde yer aldığı bilinmektedir. Yazar, burada geçmişte yaşadığı topraklara özlem duyarak vefat etmiştir (Millas 1998a).

Ilias Venezis, edebiyatın birçok alanında eser vermiş ve ülkesinde tanınmış bir yazardır. Roman, hikâye, gezi yazısı, tiyatro oyunu ve tarihî araştırmalar yayınlamıştır. Romanları: *Numara- 31328* (1931), *Dinginlik* (1939), *Eolya Toprakları* (1941), *Çıkış* (1950) ve *Okyanus* (1956)'tur.

Gerçekçi bir tutumla eserlerini kaleme alan Venezis, yaşamındaki birçok ayrıntıyı roman ve hikâyelerine konu olarak almıştır. Doğduğu ve ilk gençlik yıllarını geçirdiği mekân olarak Ayvalık ve Anadolu sıklıkla yazarın eserlerinde anlatılırken, Türkler ve Müslümanlar o mekânın anlamı pekiştirmek amacıyla Venezis'in kitaplarında⁵ konu olarak geçmektedir.

⁵ Yazarın eserleri henüz Türkçe'ye çevrilmemiştir.

Herkül Millas, *Ayvalık ve Venezis (Yunan Edebiyatında Türk İmajı)* başlıklı çalışmasında (1998a), İlias Venezis'in eserlerini tahlil eder. Biz bu çalışmamızda, yazarın eserlerini adı geçen kaynağa bağlı kalmak koşulu ile, sadece Ayvalık, Anadolu ve Türkler açısından ele alarak Türk imgesi ve "öteki" kavramı açısından incelemek istiyoruz.

Eolya Toprakları adlı romanında sözü edilen asıl mekân, Eolya⁶ olarak adlandırılan Ayvalık yöresidir. Bir çiftlikte yaşam süren geniş bir ailenin hikâyesini anlatan romanda, Türk hikâye kişilerine, Türkçe sözlere rastlanılmaktadır. Roman kahramanı Laz, yazarın Türklere bakış açısını vermek için önemli ipuçlarını barındıran bir roman kişisidir.

"Laz korkunç bir Türk haydutu; o yıllarda Bergama'dan hatta Kırkağaç'tan Edremit'e kadar olan yörede yaşayanlar adını duyduklarında ödleri kopardı. Çok sert ve kan döken biri olarak bilinirdi. Ne kendi ırkına ne de Hıristiyanlara acırdı." (Millas 1998 a: 20)

Epik bir atmosferin yer aldığı romanda Laz, bu korkunç çehreden -kötü adam kimliğinden- sıyrılarak, romanın sonunda, insanî değerlere sahip dürüst bir insan haline gelerek bir değişim süreci içinde anlatılmaktadır.

Romanda yer alan diğer Türkler ise şöyle sıralanabilir: Çakıcı Efe, Çerkezler, Yörükler, Ali ve Osmanlı subayları. Sözü edilen tüm bu tipler romanda, olumlu tipler olarak yerlerini alırlar. I. Dünya Savaşı'nın olduğu yıllar romandaki zaman dilimi olarak karşımıza çıkmaktadır. Acının yoğun olarak yaşandığı bu günlerde, Rum aileler, Ayvalık'ı terk etmek zorunda kalırlar. Türkler, bu savaş ortamında Yunanlıları ülkelerinden kovan, dehşet saçan millet konumundadır.

"Yollar kesildi! Neredeyse Türkler gelecek! Deniz yoluyla kaçmalıyız! Kesip yakıp gelmektedirler!... (...) Türkler geliyor! Kimseyi sağ koymuyorlar". (Millas 1998 a: 25)

Bir millet için bağımsız olarak yaşayabileceği toprakların değerinin ne kadar yüce olduğunun anlatıldığı romanda, millî kimlik konusu da tartışılmaktadır. Her iki milletin, millî kimliklerinin oluşum aşamasında resmî söylem içerisinde birbirini düşman olarak görmeleri buna karşılık insanî değerler açısından da birbirleri ile dostça ilişkiler kurabilmeleri temelde bir çelişkiyi içerisinde barındırmaktadır.

Numara 31328 isimli roman, konu olarak *Eolya Toprağı'nın* devamı niteliğindedir. Yazarın Türklere karşı olumsuz bakış açısını ve Müslümanlara karşı izlenimlerini belki de en yoğun olarak anlattığı kitabı budur.

"Bu romanda vahşet ve barbarlık naturalist bir çarpıcılıkla verilmektedir. Birbirini izleyen öldürme, acı çekme, aşağılama, ırza geçme olayları ve

⁶ Eolya (Aiolia). Anadolu'nun Ege'deki Kuzey kıyılarına verilen isimdir (Millas 2000: 308).

soykırımlar korkutucudur. Romandaki olayları izlediğimizde genellikle bu vahşet savaşta üstün gelen Türkler tarafından gerçekleştirilmektedir.” (Millas 1998 a: 20)

Yazarın, savaş konusunda izlenimleri olumsuzdur. İnsanlık, bir kardeşliktir tezini savunan Venezis, esir düşen Türkler ve Yunanlılar için sonunda, şöyle der: “*İster Hıristiyan olsun ister Türk, ne fark ederdi?*” (Millas 1998 a: 28). Yunanlılar açısından toplu bir terk edişin ve Anadolu topraklarından kopuşun romanıdır bu. Sürekli bir kaçışın yer aldığı romanda, Bergama, Manisa, İzmir mekân olarak sözü edilen yerlerdir.

Dinginlik, Foça'ya gelen göçmenlerin hikâyesini anlatmaktadır. Anadolu ile bağları hâlâ belirgin olan insanların, I. Dünya Savaşı sırasındaki kıyımlar yüzünden Adalar'a sığınmak zorunda kalışlarını ardından barış zamanı yeniden evlerine dönüşlerini anlatır. Kısa süreli bir huzur ve topraklarına, evlerine kavuşma dönemidir bu. Yunanlılar, kısa bir süre sonra 1922 bozgunu ile yeniden, ikinci defa ama bu kez geri dönüşü olmayacak bir biçimde yurtlarından göç etmek zorunda kalmışlardır.

Çıkış ve Okyanus gibi son iki romanda, Türkler ve Anadolu ile ilgili detaylar bulunmamaktadır. Ancak romanlarda Yunan kimliği söz konusu olduğu zaman, Türk'ten veya Türk kimliğinden söz edilmektedir.

Sonuç olarak denilebilir ki, romanları yolu ile Ilias Venezis, millî bir kimlik bilinci yaratmak düşüncesindedir. Yunan'ın millî kimliğinin oluşum aşaması, tarihî gerekliliklerin bir sonucu olarak Türklerden ve Anadolu topraklarından bağımsız düşünülemeyecektir. Dolayısıyla yazar, kendi millî kimliğinin değerini, tam karşıtı olan bir milleti ve onun değerlerini olumsuz göstererek ortaya çıkarabilecektir. Türklerin, Anadolu topraklarının, yaratılan bu yeni imaj içerisinde yazarın romanlarında anlatılması oryantalist görüş ve Batı düşüncesi ile çakışmaktadır.

Venezis'in hikâyelerinde, Türkleri ele alış romanlarında olduğu gibi aynı bakış açısından anlatılmaktadır. Türk kavramı, Osmanlı İmparatorluğu dahil olmak üzere geçmişi kapsadığı gibi, geleceğe de uzanmaktadır. İmparatorluğun içinde yaşayan tüm etnik gruplar (Laz, Çerkez, Gürcü, Boşnak, Yörükler vb) bir ayırım yapılmadan, Türk olarak adlandırılır. Hıristiyan-Müslüman karşıtlığının anlatıldığı yerlerde de, Müslüman, Türk kavramı ile eş anlamlı olarak verilmektedir. Metinlerde Yunan ve Hıristiyan kavramları aynı anlamda, zaman zaman birbirlerinin yerine geçecek şekilde kullanılmıştır. Ama bu kavram, Türk kavramında olduğu kadar kapsamlı bir kavram değildir. Tüm bu konular, sonuçta “ulusal kimlik ile ilgili”dir (Millas, 1998 a: 54-55).

Roman ve hikâyelerde, kimi iyi Türk tiplerine rastlanılmakla birlikte bu iyilik, insanın doğasına ait iyilik olarak sınırlı kalmaktadır. Ilias Venezis, insan doğasının iyi olduğunu, insanların iyi şeylere layık bulunduğunu düşünür. Bununla birlikte Venezis'in kitaplarında, Türkleri insanî açıdan tanımlandığı zamanlarda bile

çoğunlukla, ona olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşılır ve yabanî, kızgın, barbar, acımasız gibi sıfatlarla onları tanımlar (Millas 2000). Sonuçta, Türkler, insan doğası gereği ne kadar iyi olsalar da, onlar, genel anlamda, kendi özgürlüklerinin ve topraklarının ellerinden alınmasına neden olan bir millettendir. İstilacı ve işgalci bir milletin mensubu oldukları için de, kötüdürler.

Yunan ve Türklerin yakın tarihi incelendiği zaman son üç dört yüzyıllık dönemde, her iki milletin iç içe yaşadıkları ve pek çok alanda bir paylaşım içerisine girdikleri unutulmamalıdır. XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren iki millet arasında ayaklanmalar, savaşlar, sürgünler ve nüfus mübadelesi gibi olaylar yaşanmıştır. İlias Venezis, eserlerinde, Yunan ulusal kimlik oluşumunu, iki milletin tarihsel birlikteliğini de göz önünde tutarak, “öteki” olarak adlandırabileceğimiz Türk kimliği ile, iç içe geçmiş bir biçimde dramatik bir anlatım ile ortaya koyar.

Genel anlamda tarihsel gerçekler dikkate alındığında Yunanistan’ın, Turkokratia⁷ dönemi (Osmanlı yönetimi altında bulunduğu yıllar), yeni oluşturulan Yunan kimliği açısından reddedilmesi gereken bir dönemdir. Geleneksel anlayış bu durumda, şöyle özetlenebilir:

“Yunanistan’da, ‘Türk’ten kurtulmak’, hem bağımsızlık kazanmak, hem devlet kurmak, hem de yok olmak tehlikesinden kurtulmak anlamına yakın bir anlayış içinde algılanmaktadır. ‘Türk’ sözü ise, esaretten başka, geri kalmışlığı, yoksulluğu, mutsuzluğu ve acıyı anımsatmaktadır. Yunan edebiyatında ‘Türk’ imajı, hem çağdaş Türk’le hem de tarihsel (Osmanlı) Türk’le ilgilidir.” (Millas 1998 a: 11)

İlias Venezis, Türkleri sadece Yunan ulusal kimliği açısından görmez. Yukarıdaki metin örneklerinden anlaşıldığı kadarıyla (Türklerden kaçma, onların adam öldürmeleri, kan dökmeleri, ırza geçmeleri ...) abartılı gerçeklerdir. Bu gerçeklerin özünde, her ne kadar roman ve hikâye gibi edebî türlerin yapısından kaynaklanan olaylar zinciri içerisindeki dramatik aksiyonu sağlama, düğüm ve çözüm konularının bağlantılı kompozisyonunun kurgulanması gerçeği düşünülse bile, diğer yandan Batı kültürünün yarattığı bir Türk imajı yadsınamamaktadır. Venezis’te bu düşünce o kadar güçlüdür ki, olumlu olarak çizdiği tipler bile sonunda bireysel iyiliklerinden sıyrılarak Batının kolektif bilinçaltında yaşattığı -kötü/Şarklı/barbar/Müslüman- Türk imajına dönüşmektedir.

Sonuç

Buraya kadar verilen örneklerden, amacımız, İlias Venezis’in romanlarının ya da hikâyelerinin tahlili değildir. Dolayısıyla bu inceleme, bir metin tahlili çalışması olmamıştır. Anthony Easthope (1996), *Literary in to Cultural Studies* isimli kitabında, “yazar merkezli” tahlillerin ya da bir metni tahlil aşamasında “metinsel

⁷ Yunanlılar, Yunanistan’daki Osmanlı yönetim yıllarına Turkokratia yani Türk yönetimi demektedirler. Osmanlı sözünü özellikle kullanmazlar. Çünkü bu ulusçu paradigmaya uymamaktadır. (Millas 1998b: 31)

birlik ve bütünlük” kavramının öldüğünü belirtmektedir (Batım-Menteşe 1996: 18). Easthope'un yöntemine göre, “yazarın kültürel bilinci”nden gelen anlamlarla, metni çözmek daha anlamlı olacaktır. Bu yöntemi biraz açarsak, başlıca şu alt maddeleri sıralayabiliriz (Easthope, 1996: 129-139):

- Gösterge sistemi
- İdeoloji
- Cinsiyete göre metnin biçimlenmesi
- Metnin okuyucu tarafından algılanması
- Öteki (hakim üst kimliğin karşısındakine aldığı tavır)
- Kurum (metnin hangi kurumsal söylemin parçası olduğu)

Görüldüğü gibi bizim çalışmamız sadece beşinci maddenin araştırılması ile sınırlı kalmıştır. Venezis'in kitaplarında en önemli karşıtlardan birisi (öteki), Türk imajıdır. İlias Venezis ve Yunan milleti⁸ kendisini Batılı olarak görmektedir. Batı söyleminde, “öteki” kavramı, her zaman ikincil olarak kabul edilmektedir. Batının kendi konumunu muhafaza edebilmesi için geliştirdiği bu bakış açısı gereklidir. Böylece koşulları her ne olursa olsun “öteki” için, olumlu bir söylem içerisinde gerçekleştirilemeyecektir. Venezis'in romanlarında olumlu Türk tiplere rastlanması, ardından bu tiplerin kötü Türk imajına⁹ dönüşmesinin temel nedeni de bu olmalıdır.

Sonuç olarak, Venezis'in eserlerindeki olumsuz Türk imajının bir mikro evren olduğunu söyleyebiliriz. Bu düşüncenin arkasında bütün bir Batı kültürünün bakış açısı gizlidir.

“Avrupa'nın tahayyülü ve siyasal kudreti, o dönemin Yunan düşünürlerinin halihazırdaki kültürlerinden -Bizans kültürü üzerinde yükselen çok kavimli, çok dilli bir Hıristiyanlık-Müslümanlık-Yahudilik karışımından- uzaklaşıp yeni bir ulusal kültür tasarlamaya yöneltecek kadar etkiliydi. Bu yeni ulusal kültür 'Avrupa'nın kültüründe örnek aldığı Hellenler ülkesi' gibi soyut bir idealden o güne uzandığı düşünülen hayalî bir kültürel süreklilik üzerine kurulacaktı. Bu ideal tarihsel olarak yalnızca Osmanlı İmparatorluğu'nun değil, Bizans ve Roma İmparatorlukları'nın hatta Hıristiyanlığın berisine giderek eski Yunan'a dayanıyordu. Bu kökenler mitinde Türklerin herhangi bir izine rastlamak olanaksızdı. Bu duruma uygun olarak, Yunan dili ve kültürü Osmanlılardan kalan tüm izlerden temizlenmeliydi.” (Holbrook 1998: 57)

Venezis'in eserlerinde ortaya koyduğu mikro evren incelendiğinde ortaya çıkan gerçek, Batı dünyasının bilinçle, sistemli bir düşünce ile yarattığı Türk imajı hakkında yarattığı bir makro evrenden izler taşımaktadır.

⁸ Yunan toplumunun Batılı olarak algılanması konusunda Victoria Holbrook'un yazısında (1998), dikkate değer açıklamalar bulunmaktadır.

⁹ Millas bir başka yazısında (1998 b: 32) bu konuyu şöyle değerlendirmektedir. “Yunan ulusunun bugünkü varlığı 'dört yüz yıllık bir esareten sonra Türklere karşı kazanılan bir İhtilale yorulmaktadır. Ulusun çektiği, fedakârlıkları bu ulusal mücadele ile haklanmış. Bu tür bir ulusal tarih yorumunun geçerliliği 'olumsuz bir Türk yönetimi' imajıyla anlam kazanmaktadır. Eğer Türk yönetimi olumsuz sayılmazsa ulusal fedakârlığın, ulusal ihtilalin, vb anlamı kalmayacaktır.”

Kaynaklar

- BATUM-MENTEŞE, Oya, (1996), "Lawrence Durrell'in Kıbrıs'ın Acı Limonları". *Bir Düşün Yolculuğu*. Ankara: Bilkamat Yayınları, 9-21.
- BULAÇ, Ali, (1995), " 'Öteki'nin Kimliği ve İmajı". (Etnik Kimlik ve Azınlıklar Dosyası). *Birikim*, 71-72, Mart-Nisan: 76-80.
- EASTHOPE, Anthony, (1996), *Literary into Cultural Studies*. London and New York: Routledge.
- HOLBROOK, Victoria, (1998), "Batının Tahayyülünde Türkiyeliler ve Yunanlılar". *Defter*, 32, Kış: 55-63.
- MARDİN, Şerif, (2002), "Oryantalizmin Hasıraltı Ettiği", *DOĞU-BATI*, 20, Ağustos-Eylül-Ekim 1: 111-115.
- MILLAS, Herkül, (1998 a), *Ayvalık ve Venezis (Yunan Edebiyatında Türk İmajı)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
-, (1998 b), "Ulusal Kimlikler, Türkler, Yunanlılar ve Edebiyat Metinleri". *Defter*, 32, Kış: 27-34.
-, (2000), *Türk Romanı ve "Öteki" (Ulusal Kimlikte Yunan İmajı)*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınevi.
- NALÇAOĞLU, Halil, (2002), "Hetorotopya, Koloni ve Öteki Mekânlar: Michel Foucault'nun Kısa Bir Metni Üzerine Düşünceler.", *DOĞU-BATI*, 19, Mayıs-Haziran-Temmuz: 123-138.